

УДК 025.5:021.1]:[026:61]

DOI: <https://doi.org/10.24144/978-617-8321-50-5.2025.142-151>

Олена ПОЛЯКОВА,

завідувачка сектора відділу науково-інформаційної роботи

Національної наукової медичної бібліотеки України

Київ, Україна

ORCID: 0009-0007-0998-8317

e-mail: inform.medlib@library.gov.ua

ЕВОЛЮЦІЯ ФУНКЦІЙ ВІДДІЛУ НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ РОБОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ МЕДИЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ

Анотація. Мета статті – висвітлення етапів діяльності відділу науково-інформаційної роботи Національної наукової медичної бібліотеки України від моменту створення підрозділу до теперішнього часу. Методи дослідження ґрунтуються на застосуванні як загальнонаукових методів (аналіз, синтез, узагальнення), так і статистичних, які дають можливість розкрити концептуалізацію дослідження роботи відділу. Наукова новизна. Систематизовано та узагальнено діяльність відділу в перші роки створення структурного підрозділу; охарактеризовано послуги та специфіку інформаційного забезпечення медичних працівників. Проаналізовано еволюцію функцій відділу науково-інформаційної роботи, приділено основну увагу їх трансформації від традиційної роботи з друкованими виданнями до надання бібліотечно-інформаційних послуг дистанційно з використанням сучасних сервісів, враховуючи специфіку надання інформаційних послуг медикам протягом усього періоду існування.

Окрему увагу в статті приділено діяльності відділу науково-інформаційної роботи в умовах воєнного стану, охарактеризовано дистанційні послуги, які надаються у цей період, а саме: підготовка тематичної довідки з пошуку зарубіжної літератури та патентів; перевірка роботи на схожість; інформаційно-бібліотечне

обслуговування підприємств, установ і організацій, замовлення яких відбувається через різні соціальні мережі та електронну пошту. Відмічено важливість наукової роботи для відділу, яка і зараз вважається пріоритетною, а за 55 років залишилася спадщина у вигляді численних статей, доповідей на різного рівня заходах, сотні укладених інформаційних та бібліографічних покажчиків. Висновки. За результатами проведеного дослідження з'ясовано, що основні напрями роботи відділу з моменту організації майже не змінилися, але поінакшали процеси і підходи до їх виконання – від ручної рутинної роботи і друкарської машинки до використання комп'ютерних технологій і вебресурсів.

Ключові слова: *відділ науково-інформаційної роботи; довідково-бібліографічна робота; довідково-інформаційне обслуговування, інформаційні послуги.*

Останнім часом фахівці бібліотек доволі часто почали висвітлювати тему роботи бібліотек і її структурних підрозділів у сучасних умовах. Мета даної статті – розглянути еволюцію функцій відділу науково-інформаційної роботи Національної наукової медичної бібліотеки України (далі – ННМБУ), приділяючи основну увагу її трансформації від традиційної роботи з друкованими виданнями до надання бібліотечно-інформаційних послуг дистанційно з використанням сучасних сервісів, враховуючи специфіку подання інформаційних послуг медикам і працівникам дотичних спеціальностей протягом усього періоду існування.

Інформаційна робота в Державній науковій медичній бібліотеці (зараз Національна наукова медична бібліотека України) розпочалася практично з моменту організації бібліотеки, а самостійний відділ довідково-інформаційної роботи існує тільки з 1976 р. Передувало створенню відділу організація сектору довідково-бібліографічної роботи в 1969 р. при відділі наукової бібліографії і інформації. Починаючи з моменту створення, колектив сектору працював за такими напрямками роботи [1]: індивідуальне, колективне та сигнальне інформування; організація книжкових виставок; проведення Днів інформації з реферативними оглядами вітчизняної та

зарубіжної літератури; Днів спеціаліста; інформаційне забезпечення наукових тем і програм науково-дослідних інститутів м. Києва; допомога керівникам груп наукової медичної інформації лікувально-профілактичних закладів м. Києва і області; формування підсобного фонду із зарубіжних та вітчизняних реферативних періодичних видань; обслуговування читачів в читальній залі; згодом укладання показників.

Завжди актуальним для медиків було своєчасне інформування про нові вітчизняні і зарубіжні видання: монографії; збірники; статті із періодичних видань; праці наукових установ; матеріали з'їздів, конференцій, симпозіумів; автореферати дисертацій; інструктивно-методичні роботи; рекомендації та ін. З цією метою сектором, а в подальшому і відділом, укладалися наступні показники:

- 30 окремих випусків серії «На допомогу практикуючому лікарю...», які виходили щороку і охоплювали всі медичні спеціальності;
- щомісячні «Нові книги, які надходили до Республіканського довідково-інформаційного фонду МОЗ УРСР»;
- щорічні «Зведені каталоги вітчизняних книг по медицині і біології, які надходили до Республіканського довідково-інформаційного фонду Міністерства охорони здоров'я УРСР в... році», систематизовані за галузевим принципом.

Одним із важливих завдань сектору також було виконання тематичних колективних і індивідуальних довідок з підбору статей із зарубіжних та вітчизняних журналів. Всі зарубіжні назви статей і реферати до них обов'язково перекладалися з іноземних мов, а за проханням замовника – перекладалася повністю і вся стаття. Сигнальне інформування головних лікарів лікувально-профілактичних закладів м. Києва і області про нові видання з питань біології та медицини також займало значну увагу в роботі сектору.

Діяльність сектору довідково-бібліографічної роботи у структурі відділу наукової бібліографії і інформації за сім років переросла в окремо створений відділ довідково-інформаційної роботи як самостійний підрозділ бібліотеки. В планово-звітних документах відділу [4] на перший рік роботи коротко записано «Основні напрями роботи перейшли від сектору з розширеними функціями по інформаційному забезпеченню постійно діючих запитів, а саме:

- довідково-інформаційне обслуговування;
- забезпечення постійно діючих запитів;
- комплектування та організація довідково-інформаційного фонду».

Як нам відомо, довідково-інформаційне обслуговування – це те, заради чого існують бібліотеки – обслуговування читачів: підбір, видача літератури, допомога в пошуку необхідної інформації у читальній залі та укладання покажчиків. Крім того, забезпечення постійно діючих запитів – один із найобширніших напрямів, який включає в себе:

- колективне, індивідуальне та сигнальне інформування;
- проведення Днів інформації, Днів спеціаліста;
- виконання усних та письмових бібліографічних довідок.

Постійна увага співробітників відділу була спрямована на допомогу медичним працівникам з метою підвищення їх професійного рівня і забезпечення інформацією з медичних і суміжних наук та практичної діяльності, а також інформаційне забезпечення цільових комплексних програм. Це вимагало від співробітників прагнення постійно вивчати інформаційні потреби різних категорій медичних працівників, а також удосконалювати форми і методи надання індивідуальної і колективної інформації.

Відділом формувався підсобний довідково-інформаційний фонд із зарубіжних та вітчизняних реферативних періодичних видань, який щорічно поповнювався приблизно на 4 тис. примірників [3]. Основою довідково-інформаційного фонду були такі видання: Current Contents: Life science; Current

Contents: Clinical Medicine; Index Medicus, Excerpta Medica; издания Книжной палаты СССР; издания ВИНТИ по медицине, биологии, экологии, фармакологии, химии и физиологии; Сводный каталог периодических изданий в библиотеках СССР; Сводный бюллетень новых иностранных книг в библиотеках СССР; вітчизняні видання Книжкової палати УРСР. Аналізуючи планово-звітну документацію відділу, дійшли висновку, що формуванню підсобного фонду приділялася особлива увага, адже це давало можливість медикам у читальній залі відслідковувати публікації за своєю тематикою досліджень, а вся довідково-інформаційна робота відділу по оперативному та якісному забезпеченню інформацією ґрунтувалася на відомостях із вищезазначених видань. Щорічно в читальній залі довідко-інформаційної та бібліографічної літератури обслуговувалося 7-8 тис. читачів, а книговидача складала понад 100 тис. прим. щорічно [5].

У 1993 р. кардинальні зміни розпочалися в роботі відділу, як і всієї бібліотеки, з упровадженням електронних інформаційних технологій, які поступово входили в роботу відділу, усуваючи значну кількість рутинних операцій і підвищуючи ефективність роботи. Колективне, індивідуальне та сигнальне інформування, тематичні бібліографічні довідки стали виконуватися з використанням комп'ютерної техніки, а для пошуку інформації використовувалися бази даних, кількість і наповнення яких з кожним роком збільшувалися. З використанням сучасних комп'ютерних технологій, інтернет-середовища, бібліотечно-інформаційне обслуговування медичних працівників і науковців підвищилося на значно якісніший рівень та пришвидшився процес його виконання.

Безсумнівно, що медичні бібліотеки покликані забезпечувати інформацією медиків і працівників суміжних спеціальностей, фаховий рівень яких і продуктивність роботи залежить, в першу чергу, від їх інформованості. Враховуючи реалії сьогодення, військовий стан у країні, бібліотеками широко використовуються нові реалії інформаційного

забезпечення, де домінують електронні ресурси та надання дистанційних послуг. Це дає можливість для доступу до створених ресурсів усім, незалежно від часу і місця перебування. Як слушно зазначила директорка Наукової бібліотеки ХНМУ Ірина Киричок, «Серед пріоритетних напрямків роботи в реаліях війни у 2022 р. бібліотеки, перш за все, визначили організацію інформаційної підтримки освітнього та наукового процесів університетів, створення електронних інформаційних ресурсів та надання дистанційних послуг...» [2].

Враховуючи інтенсивний запит від практикуючих лікарів на лікування травм військових, співробітники відділу здійснюють активний пошук інформації на теми, актуальні в контексті повномасштабної збройної агресії проти нашої держави: проблеми військово-польової хірургії; організація медичної допомоги пацієнтам з бойовими травмами; хірургічне лікування вогнепальних травм і подальша їх реабілітація; підходи до лікування поранень в залежності від типу застосованої зброї; лікування посттравматичних синдромів та ін.

Сьогодні всеохоплююче домінують електронні ресурси, тому перед відділом науково-інформаційної роботи стоять завдання, які ґрунтуються на аналізі і синтезі масиву інформаційного середовища:

- підготовка та надання тематичної довідки з пошуку зарубіжної літератури;
- підготовка та надання тематичної патентної довідки;
- перевірка роботи на схожість з наданням звітності;
- інформаційно-бібліотечне обслуговування підприємств, установ і організацій.

У бібліотечній діяльності постійно з'являються нові інструменти виконання традиційної бібліотечної роботи і представлення інформації в формі, зручній для використання чи то зі стаціонарного комп'ютера, чи в популярних соціальних мережах. Так, з метою розкриття бібліотечного фонду, на зміну

показчикам, запроваджено Дайджести, основне призначення яких – розкриття книжкового фонду ННМБУ та підбір вітчизняних і зарубіжних статей з посиланням на повний текст із періодичних видань за тематикою, визначеною МОЗ України в пріоритетних напрямках розвитку до 2025 р. Дайджест розміщено на головній сторінці Бібліотеки з повним архівом усіх попередніх видань.

Комплектування та організація довідково-інформаційного фонду, які раніше були пріоритетами в роботі відділу, зараз втратили першість. На 1 січня 2024 р. загальний фонд довідково-бібліографічної літератури складає 66,6 тис. од. збереження і це унікальне зібрання медичної літератури за майже столітній період необхідно зберегти. З цією метою співробітниками відділу постійно проводяться заходи, які направлені на збереження фонду.

Основні напрями роботи відділу з моменту його організації майже не змінилися, але поінакшали процеси і підходи до їх виконання – від ручної рутинної роботи і друкарської машинки до використання комп'ютерних технологій і вебсередовища. Зокрема, одним із напрямів роботи відділу науково-інформаційної роботи протягом всього періоду його існування була і залишається підготовка тематичної довідки з пошуку зарубіжних джерел наукової інформації, яку зараз замовляють медики-науковці дистанційно зі всієї України.

На противагу сформованому підсобному фонду із реферативних та довідкових друківаних видань, зараз використовуються відділом глобальні наукометричні реферативні (Web of Science, Scopus), видавничі (Cambridge UP, Elsevier, Springer та ін.), передплачувані (EBSCO, HINARI), відкритого доступу (PubMed та ін.) бази даних. Підтримуючи Україну у цей складний час повномасштабного вторгнення росії на нашу територію, видавництва Cambridge UP, Elsevier, HINARI, Springer надали безкоштовний доступ до повних текстів видань, а також приєдналася до цих ініціатив і команда програми Turnitin для перевірки документів на плагіат.

Упродовж всього періоду існування для відділу науково-інформаційної роботи наукова робота залишалася пріоритетною, тому за 55 років залишилася спадщина не тільки у вигляді численних статей, доповідей на різного рівня заходах про роботу підрозділу, але і сотні інформаційних та бібліографічних показників.

Список бібліографічних посилань

1. Глобіна Т. О. Розвиток інформаційних функцій наукових медичних бібліотек. *Актуальні питання розвитку бібліотечної справи* : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 5-6 жовт. 2000 р.). Київ : ДНМБ, 2000. С. 42–46.

2. Киричок І. Бібліотеки медичних університетів України під час російської воєнної агресії: результати анкетування у 2022 та 2023 роках. *Трансформація діяльності медичних бібліотек України в реаліях сьогодення* : матеріали ХХІ міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15–16 листоп. 2023 р.). Київ : ННМБУ 2023. С. 10–13.

3. Отчет о работе за 1976 год отдела справочно-информационной работы.

4. План работы отдела справочно-информационной работы на 1976 год.

5. Плани-Звіти відділу довідково-бібліографічної роботи за 1976–2000 рр.

References

1. Hlobina, T. O. (2000, 5-6 October). Rozvytok informatsiinykh funktsii naukovykh medychnykh bibliotek. [Development of information functions of scientific medical libraries]. *Actual points of the development of librarianship: materials of the scientific and practical conference*, Kyiv (pp. 42–46). Kyiv : State Scientific Medical Library, Ukraine [in Ukrainian].

2. Kyrychok, I. (2023, 15-16 November). Biblioteky medychnykh universytetiv Ukrainy pid chas rosiiskoi voiennoi ahresii: rezultaty anketuvannia u 2022 ta 2023 rokakh. [Libraries of medical universities of Ukraine during the russian military

aggression: results of the survey in 2022 and 2023]. *Transformation of the activity of medical libraries of Ukraine in today's realities: materials of the XXI international scientific and practical conference*, Kyiv (pp. 10–13). Kyiv : National Scientific Medical Library of Ukraine [in Ukrainian].

3. Otchet o rabote za 1976 hod otdela spravochno-informatsyonnoi raboty. [Report on the work for 1976 of the department of reference and information work] [in russian].

4. Plan raboty otdela spravochno-informatsyonnoi raboty na 1976 hod. [Work plan of the reference and information work department for 1976] [in russian].

5. Plany-Zvity viddilu dovidkovo-bibliohrafichnoi roboty za 1976-2000 rr. [Plans-Reports of the department of reference and bibliographic work for 1976–2000] [in Ukrainian].

Olena Polyakova,

sector's head of department

of scientific and information work of the

National Scientific Medical Library of Ukraine

ORCID: 0009-0007-0998-8317

e-mail: inform.medlib@library.gov.ua

FUNCTIONS' EVOLUTION OF SCIENTIFIC AND INFORMATIONAL WORK DEPARTMENT OF THE NATIONAL SCIENTIFIC MEDICAL LIBRARY OF UKRAINE

Abstract. The aim of the article is to highlight the activity stages of the scientific and information work department in the National Scientific Medical Library of Ukraine from its formation to the present. The study methods are based on the application of both general scientific methods (analysis, synthesis, generalization) and statistical methods that allow us to reveal the conceptualization of study of the department's activities. Scientific novelty. The activities of the department in the first years of the structural unit's formation are systematized and generalized; the services and specifics of information support for medical staff are characterized.

The evolution of functions of the scientific and information work department was analyzed; the main attention was paid to their transformation from traditional work with printed publications to remote library and information service with currently available services, taking into account the specifics of information service for medical staff during the entire existence of the department.

The activity of the scientific and information work department in the martial law was separately emphasized, and the remote services provided in this period were characterized, namely: thematic references on the search for foreign literature and patents; checking scientific works for plagiarism; information and library services for undertakings, institutions and organizations ordered through various social networks and e-mail. The importance of scientific work for the department was noted, which is still considered as prioritized, and for 55 years a heritage has been collected in the form of numerous articles, reports at events of various levels, and hundreds of compiled informational and bibliographic indexes. Conclusions. According to the results of the study, it was established that the main lines of the department's activities have hardly changed since its formation, but the processes and approaches to their implementation have changed - from manual routine work and a typewriter to the computer technologies and web-resources.

Keywords: *scientific and information work department; reference and bibliographic activity; reference and information service; information services.*

Цитування:

Полякова О. Еволюція функцій відділу науково-інформаційної роботи Національної наукової медичної бібліотеки України. *Інформаційна політика пам'яті – виживання, збереження та розвиток українських бібліотек у період сьогодення* : матеріали V Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Ужгород, 16 жовт. 2024 р.) / редкол. : М. М. Медведь (відп. ред.) та ін. ; ДВНЗ «Ужгор. нац. ун-т», Наук. б-ка. Ужгород, 2024. С. 1–1.

Polyakova, O. Functions' evolution of scientific and informational work department of the National Scientific Medical Library of Ukraine. *Information policy of memory – survival, preservation and development of Ukrainian libraries in the present period* : materials of the 5th scientific and research Internet conference (Uzhhorod, Oct. 16, 2024). Vidp. red. M. Medved (pp. 1–1). Uzhhorod [in Ukrainian].